

УДК 811.161.2' 373:378.255(37)
DOI 10.35433/philology.3 (98).2022.137-148

УКРАЇНСЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФРАЗЕМ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Р. В. Луканинець*

Міфологія Давньої Греції та Риму стала невичерпним джерелом образів, концептів, глибоких смислів, що знайшли своє відображення в багатьох лінгвокультурах світу та особливою виявляються в кожній із них.

У науковій розвідці проаналізовано поняття ментальності, окреслено основні його ознаки. Здійснено спробу зафіксувати ментальні риси українців у запозичених фразеологізмах. Об'єкт аналізу – фразеологічні одиниці, відібрані зі словників, довідників та текстів кількох мов.

Проаналізовано фразеологізми **витати в емпіреях, метати громи і блискавки, повернутися до рідних пенатів, мов фенікс з попелу** та ін. На прикладі досліджуваних фразем простежено такі риси ментальності українців, як емоційність, кордоцентризм, антеїзм, волелюбність тощо.

Актуалізація тих чи тих античних образів, відбір міфологем та фразеологізмів, їх трансформації, варіації та створення на основі запозичених нових, власне українських фразем – усе це засвідчує засвоєння античних мотивів українською мовою.

Показовими є результати вільного асоціативного експерименту, який дав змогу простежити актуалізацію фраземи **рідні пенати** на сучасному мовному ґрунті. Асоціаціями поділилися 466 респондентів віком від 16 до 33 років. Усі відповіді були об'єднані в семантичні групи зі спільним лексичним значенням. Опитування підтвердило припущення про наявність у внутрішній формі фраземи-стимулу специфічних ментальних рис українців.

Зібраний та проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що фразеологізми античного походження набули етнонаціональних рис, адаптувалися до сучасної мовної картини світу й транслюють ключові риси ментальності українців.

Ключові слова: ментальність, лінгвокультурологія, міф, міфологія, фразеологізм.

* асистентка кафедри української мови
(Ужгородський національний університет),
renata.lukanynets@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9286-2702

UKRAINIAN MENTALITY THROUGH THE PRISM OF PHRASEMES OF ANCIENT ORIGIN: LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS

Lukanynets R. V.

The mythology of Ancient Greece and Rome has become an inexhaustible source of images, concepts, deep meanings that have received their consideration in many linguistic cultures of the world and are manifested in a special way in each of them.

Scientific research analyses the concept of mentality and outlines its main features. The article attempts to record the mental traits of Ukrainians in borrowed phraseological units. The object of the analysis is phraseological units selected from dictionaries, reference books and texts of several languages.

The phraseological units **soar in the empyrean (have one's head in the clouds), hurl thunderbolts, lares and penates (return to one's hearth and home), rise like a phoenix from the ashes**, etc., have been analyzed. The article is an attempt to trace such features of the Ukrainian mentality as emotionality, cordocentrism, anteism, love of freedom, etc., through the example of the studied phraseological units.

The actualization of certain ancient images, the selection of mythologists and phraseological units, their transformations, variations, and the creation of new, proper Ukrainian phrases on the basis of borrowings – all this eloquently speaks of the assimilation of ancient motifs in the Ukrainian language.

The results of a free associative experiment are indicative, which has made it possible to trace the actualization of the phraseme **lares and penates** on the modern linguistic soil. 466 respondents aged from 16 to 33 shared their associations. All responses were combined into semantic groups with a common lexical meaning. The survey confirmed the assumption of the presence of specific mental traits of Ukrainians in the internal form of the phraseme-stimulus.

The collected and analyzed material makes it possible to assert that phraseological units of ancient origin acquired ethno-national features, adapted to the modern language world model and transmit key features of Ukrainian mentality.

Keywords: mentality, linguoculturology, myth, mythology, phraseological unit.

Історія, міфологія, релігія, побут та звичаї формують сітку культурозначимих елементів, життєствердних постулатів народу, через які кожне наступне покоління вчиться сприймати навколишній світ. Такі культурологічні важелі будують ментальність етносу.

Постановка наукової проблеми. Особливо актуальним питання мови, культури та особливостей світосприйняття народу постає, коли загальнонаціональні кризові події активізують поняття ментальності, роблять його визначальним, поділяючи світ на "своїх" і "чужих".

Як вдало описує Н. Яцук, "ментальність – ґрунт, основа росту нації, місток між світом "Я" і світом "Ми", контекст, який проєктує для "Я" життєво важливий вибір" [24: 14]. Саме спільне тлумачення ключових постулатів формує сітку координат, якою керується нація, і ці координати

не втрачають своєї актуальності протягом історії, послідовно виявляючись у майбутніх поколіннях.

Ментальність – це "сукупність психічних настанов і мотивацій щодо світу, які формуються і функціонують на рівні взаємодії свідомого і позасвідомого в індивідуальній і соціальній психіці людини" [12: 189]. Вона є "найпростішим та найнеминучішим виявом трансцендування людини в рід через відтворення в її мисленні родових характеристик: настроїв, звичок, схильностей" [24: 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню взаємозв'язку мови й ментальності присвячені наукові праці Н. Ф. Венжинович [3], І. О. Голубовської [6], В. В. Жайворонка [8], Г. Т. Кузь [10], О. П. Левченко [11], В. М. Манакіна [13], К. І. Мізіна [14], О. В. Назаренко [15], Ю. О. Письменної [17] та ін.

"Людина, "заряджаючись" енергією, з одного боку, біосфери Землі, а з іншого, – конкретного етносу, випромінює цю енергію на навколишній світ у згенерованому й трансформованому вигляді – слові, за допомогою якого вона пізнає світ, порівнюючи все із собою та уподібнюючи своєму еству" [14: 161].

Різні етноси "переживають" навколишню дійсність по-різному, "об'єктивуючи різномаїття свого сприйняття, відчуття й оцінки в мовних формах тих етнічних мов, носіями яких вони є" [6: 9]. У мові, наче в складному механізмі, зашифровані спосіб мислення етносу, його погляди на життя. В. Манакін слушно називає мову "нестримним проявом живого духу людини" [13: 34], К. Мізін порівнює слово з "енергетичною ("живою") частинкою ("квантом духу")" [14: 163–164], а В. Жайворонок зауважує, що "пізнаючи мову в усіх її дискурсивних проявах і взаємозв'язках, пізнаємо й духовну природу її носія – народу" [8: 60].

Основними чинниками, які визначають особливості ментальності нації, дослідники називають "географічний, історичний, культурний, релігійний" [11: 37; 15: 8]. Це ті фактори, які задають напрям руху етносу, обставини, у силу яких народ проєктує певні колективні риси вдачі.

Основними особливостями, відмінними рисами українського світобачення дослідники визнають емоційність, ліризм, індивідуалізм, волелюбність, хазяйновитість, оптимізм тощо. Наприклад, В. Личкова зазначає, що "українська етноментальність ґрунтується, зокрема, на таких архетипових принципах конституювання життєвого світу і культурного простору українства, як кордоцентризм, софійність, антеїзм" [12: 189]. Ю. Письменна через аналіз різних груп культурно маркованих одиниць лексико-фразеологічного мовного стратуму виділяє такі "духовні константи української етнічної

спільноти, як-от: індивідуалізм, кордоцентричність та емоційність" [17: 13].

Ментальність народу відтворюється в мові його носіїв. Саме в мовних формах, зокрема, зберігаються ключові константи культури етносу, основні ключі до розуміння психології нації. Мова віддзеркалює ментальність не тільки на певному часовому зрізі, а й у проєкції в минуле, охоплюючи традиції, вірування, спосіб життя. Найяскравіше це виявляється, на нашу думку, на фразеологічному рівні мови.

Фразеологізм називають "художнім твором у масштабі" [15: 8]; текстом, який "сформовано в межах певного національного дискурсу, що є вираженням особливої ментальності" [2: 35]; "усталеним словосполученням, цілісне узуально-переносне значення якого утворено на основі концептуальної трансформації словесного комплексу – прототипу" [19: 103–104].

У процесі аналізу образної системи фразеології стає зрозумілим, що сам вибір образу-прототипу – це вже "вираження національного світосприйняття" [16: 159].

Факт наявності в структурі фразеологізму національно-культурного компонента, на думку О. Важеніної, "можна вважати мовною універсалією" [2: 41]. Водночас такий національно-культурний компонент знаходимо й у фраземах, які не були утворені на власне українському мовному ґрунті, а запозичені з інших культур.

Універсальним прецедентним текстом, який збагатив чимало мов світу, є антична міфологія. Її культура, настільки потужна та яскрава, залишила відбиток і в українській мовній картині світу.

Безперечно, найбільш культурно навантаженими можна вважати фразеологічні одиниці, утворені на основі живої української мови, які формувалися через призму звичаїв народу. Проте запозичені фраземи, засвоївшись давно, органічно вплелися в українську культуру. Зберігаючи потужну фонову інформацію у вигляді

прецедентного тексту-першоджерела, вони набули й специфічних ментальних українських рис.

Мета дослідження – відстежити елементи національного світобачення у фразеологізмах, що були запозичені в українському мову з античних джерел, порівнявши їх із подібними в близькоспорідненій польській та віддалено споріднених англійській і німецькій мовах.

О. Скубашевська, аналізуючи запозичену лексику та фразеологію, робить висновки про більш оптимістичну картину світу, зображену за допомогою ФО античного походження, в англійській мові порівняно з українською. Дослідниця зауважує, що "потойбічний світ, ідею смерті в українській мові описано значно різноманітніше, за допомогою більшої кількості фразем" [20: 16].

Актуалізація тих чи тих античних образів, відбір міфологем та фразеологізмів, їх трансформації, варіації та створення на основі запозичених нових, власне українських фразем – усе це засвідчує засвоєння античних мотивів на власному національному мовному ґрунті.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з ключових ментальних рис українців є **кордоцентризм** – домінанта "серця", яка виявляється через перевагу емоційно-вольового начала над раціональним, примат "серця" над "головою" [12: 189].

Фразеологізм витати в хмарах – 'бути мрійником, сприймаючи дійсність наївно, нереально' [22: 1: 507] має відповідники й в інших мовах: пол. "ktoś" błądzi w chmurach – 'fantazjuje, marzy' (фантазує, мріє); англ. with your head in the clouds (of a person) – 'out of touch with reality; daydreaming' (поза реальністю; мріяти) [28: 56]; нім. über/in den Wolken schweben – 'völlig realitätsfern sein' (перебувати поза реальністю) [27: 853].

Проте в українських фраземах наявні й паралельні варіанти, зокрема запозичені з давньогрецької культури:

витати (літати, рідко ширяти) в хмарах (в небесах, в емпіреях, в небесних (високих) сферах, у позахмарному просторі) – 'сприймати дійсність нереально, наївно' [23: 106].

Емпіреї – у старогрецькій міфології – найвища частина неба, наповнена вогнем і світлом, де жили боги [22: 2: 477], а застаріла лексема витати означала 'перебувати, бути присутнім, жити де-небудь' [22: 1: 507], тобто пряме значення фраземи – 'жити там, де боги'.

Наприклад, у тексті: Ви просто дитина! І досі **в емпіреях витаєте!** — крутнув рукою навколо чола і розсміявся (М. Стельмах). Або: Люба моя, ти знову **витаєш в емпіреях**, – зіронізував Дударевич. – Якщо ти в рожевих окулярах, скинь їх... і озирнись: чи не посіріють твої ландшафти? (О. Гончар).

Подібне значення розкривають й інші фраземи античного походження: снувати химери – 'вигадувати що-небудь; фантазувати' [23: 838]; удаватися в химери – 'мріяти про щось нездійсненне; фантазувати' [23: 910].

Химера у грецькій міфології – "вогнедишна потвора з головою й шиєю лева, з тлубом кози та з хвостом дракона" [21: 269]. Попри загрозливий вигляд, в українській фразеології "уособлює нездійсненну мрію, примху, вигадку, дивацтво" [21: 269].

Наприклад, у тексті: Хвороблива уява **снувала** свої **химери**, і кінець світу видавався блаженством (А. Власюк).

У своїх думках українці не просто перебувають поза реальністю, вони фантазують; ширяють думками туди, куди сягають лише боги; вигадують; мріють про нездійсненне.

Емоційність виявляється й у мистецтві гніватися.

Зевс – головний бог грецького пантеону, бог світла, чистого неба й грому. "Образ царя людей і богів, що сидить на сяючих висотах Олімпу, був створений в поемах Гомера" [25: 453].

Символ могутнього Зевса, що в гніві кидає громи та блискавиці на тих, хто посмів йому суперечити, знайшов

відбиток в інтернаціональній фраземі: укр. метати громи і (та) блискавки – ‘гнівно, роздратовано говорити про кого-, що-небудь, лаяти когось; виглядом виражати гнів, обурення, незадоволення кимсь, чимсь; сердито дивитися’ [23: 484]; пол. "ktoś, coś" (miota, ciska, rzuca) błyskawice – ‘spogląda gniewnie, ze złością’ (дивиться гнівно, зі злістю) [29]; англ. dart lightning (lightnings), to – метати блискавицю, кидати вогнем-блискавицею [1].

Проте український народ полюбляє не просто кидати, а вергати громи й блискавки – ‘гнівно розмовляти, загрожувати’ [22: 1: 327]. Така заміна дієслівного компонента надає додаткової експресії фраземі. Наприклад, у тексті: Ви, мабуть, знову почнете **вергати громи**, мовляв, як я все перекручую (Василь Стус).

В українській міфології володарем неба був Перун: "Бога, народженого з каменю, одухотвореного та благословенного у світ Білобогом, небо нарекло ім'ям Перун – той, що б'є. Відтоді він став наймогутнішим повелителем божественних сил неба і землі – грому і блискавки" [4: 46]. З приходом християнства Перуна намагалися замінити образом пророка Іллі, проте давні орійці продовжували таємно поклонятися язичницькому богові.

Його уявляли "срібночубим, золотовусим, із вогненними стрілами, золотим луком та важким молотом у руках" [18: 43]. Бог Перун безжалісний до темних злих сил Чорнобога і Марі. Він – "той, що робить вогонь, кидає вогонь, стріляє вогнем" [4: 364].

Тому метати громи та блискавки трансформується у фразему кидати вогнем (блискавицею) – ‘сердитись на когось, погрожувати’ [22: 1: 715], набуваючи при цьому більшої експресивності, емоційності.

Наприклад, у тексті: Проте це не зупинило Міністра, і він продовжив **кидати вогнем-блискавицею** (Ваше здоров'я, 30.05.2014).

"Предки, ідучи обороняти рідну землю, клялися Перуном, богом своїм,

що не осоромлять слави Вітчизни. Перун – бог, який не лише дарує життя, але й карає людину за її провини" [4: 364]. Звідси – емоційні вигуківі фразеологізми Перун би тя розтаскав! Бодай тя Перун встрілив! Цікаво, що "навіть із приходом християнства нові символи в подібних вигуківих фразеологізмах замінюють язичницькі тільки формально, не змінюючи при цьому ані семантики, ані функціональної природи фразеологізму: Допусти, Господоньку, на нього грім з ясного неба! – Грім би тя побив!" [10: 7].

Орійці першими в світі окультивували жито, пшеницю, просо, приручили великих білих волів та корів. "За Трипільської доби хліборобство було основою життя Орійця, а з початку I тисячоліття до н.е. набуло такого розквіту, що майже весь античний світ годувався хлібом, вирощеним на землі Оріани" [4: 8].

Антеїзм як ментальна риса зароджується в хліборобській свідомості ще давніх українців, для яких зв'язок із землею був визначальним. Сама назва антеїзм походить від імені давньогрецького велетня Антея, який був нездоланний, поки торкався матері Землі. "Образ Антея стає символом наснаги й сили, що їх дає людині зв'язок з рідною землею, з рідним народом" [21: 41].

Саме тому добре прижилися в українській мові фразеологізми рідні пенати – ‘рідна домівка’ [21: 165]; вертатися (вернутися, повертатися, повернутися) до своїх (рідних) пенатів – ‘повертатися додому’ [22: 6: 115]. Подібні фраземи знаходимо й в інших мовах: пол. lary i penaty – ‘dom rodzinny, ognisko domowe; dobytek, sprzęty domowe’ (сімейний дім, домашнє вогнище, речі, побутова техніка) [9]; англ. lares and penates – ‘the home’ (дім) " [28: 167].

Цікаво, що в польській та англійській мовах фразеологізм формують дві лексеми: лари і пенати – добрі духи-боги, що охороняли дім і родини [21: 165, 209]. В українських фразеологізмах єдиним образом-

компонентом є пенати, які, на відміну від ларів, "слідували за господарями до нової домівки, а також вважалися не тільки покровителями родини, а й батьківщини" [21: 165; 22: 6: 115].

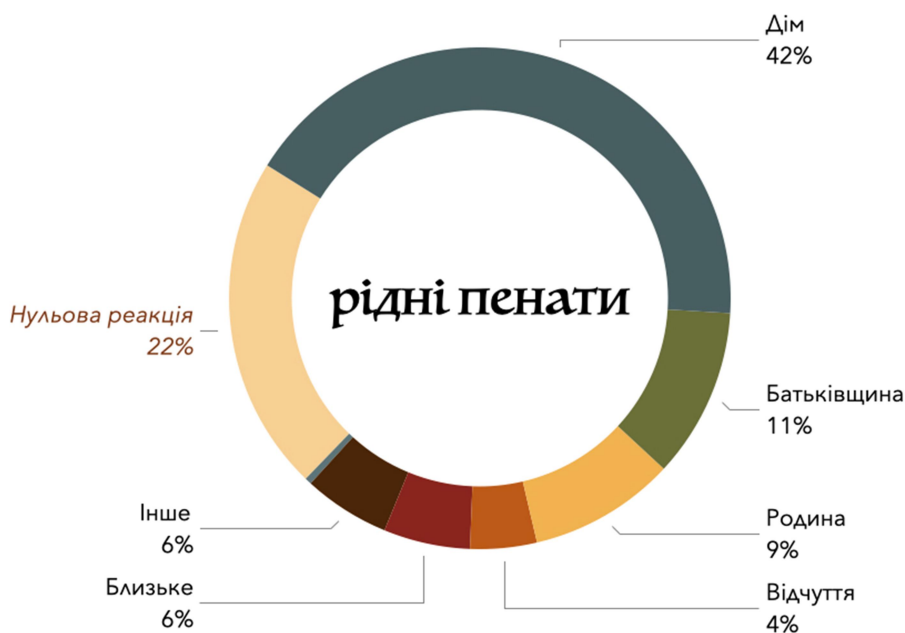
Отже, в українській мовній картині світу фразеологізм повернутися до рідних пенатів не має чіткої прив'язки саме до рідного будинку чи його складових, а означає повернутися додому, у рідний край, на свою землю. Наприклад, у тексті: Одні господарі розлетілися світами й невідомо, чи згадають колись про **рідні пенати**, інші перебралися до засвітів і вже, напевно, ніколи не повернуться (Надія Гуменюк). Або: Я подамся у **свої пенати** (Д. Павличко).

Для українців Батьківщина є домом, а землю здавна називали "матір'ю", "святою", адже саме вона годує й

живить. Найвірнішою вважали клятву землею, яка не терпить брехні й дарує силу тому, хто її шанує.

Ця думка простежується й у результатах вільного асоціативного експерименту, який дає змогу проаналізувати актуалізацію фраземи на певному часовому зрізі. Особливо яскраво риси ментальності виявляються в етносу в періоди загальнонаціональних кардинальних змін, які об'єднують суспільство, допомагають стати "єдиним організмом", відчувати свою належність до чогось більшого. Перед обличчям спільного ворога в найважчі часи народ консолідується. Ментальність тут стає "важелем колективного світоопанування, який працює на самозбереження нації" [24: 9].

Рисунок 1

Асоціаціями на фразему-стимул рідні пенати поділилися 466 респондентів віком від 16 до 33 років. Усі відповіді ми об'єднали в семантичні групи зі спільним лексичним значенням (рисунок 1). Найбільшу семантичну групу становлять асоціації дім – 42 %. Сюди належать реакції на зразок: дім, повернутися додому, рідний дім,

домівка, рідні стіни, власна оселя тощо. Це підтверджує актуальність словникової статті з подібним тлумаченням фраземи.

Другою за кількістю реакцій є семантична група Батьківщина – 11 %, яка містить такі асоціації: Батьківщина, рідні місця, рідний край, рідна земля, рідне село, місто, захисники, ЗСУ та ін. Подібні реакції

промовисто засвідчують зв'язок рідної землі з домом у свідомості сучасного українця.

9 % респондентів співвідносять рідні пенати з родиною, а не просто з будинком. Сюди входять такі реакції: родина, родичі, сім'я, близькі, мати, батьки, рідні люди та ін.

Асоціації чогось близького, рідного, затишного становлять 6 % від загальної кількості реакцій. 4 % респондентів порівнюють фразу з відчуттями чи поняттями, які нагадують їм про дім: спорідненість, тепло, обійми, спокій, коліскова, турбота, добре, безпека й подібні. Пів відсотка опитуваних співвіднесли фразу-стимул з античними богами-пенатами.

Оскільки значення фразеологізмів античного походження прямо залежить від знання міфів та культури Давньої Еллади, показово, що 22 % від загальної кількості опитуваних надали нульові реакції.

Добре засвоюючи уроки історії, український народ чи не найкраще розвинув одну зі своїх ключових ментальних рис – **волелюбність**. Гаряча козацька кров готова враз скипіти в жилах українця, якщо спробувати забрати в нього те, що належить по праву народження кожному – вільне життя у вільній країні. Скільки б українському народові не доводилося боротися, скільки б разів не намагалися його спалити дотла, він завжди повстає, оновлюється, продовжує свою вічну боротьбу.

Одним із ключових символів відродження, вічного оновлення та повстання в світовій культурі є Фенікс.

Як правило, його зображували у вигляді птахів, що символізували Сонце, наприклад, орла, що вилітає з труни. Також є давньоримські зображення Фенікса – втілення невмирущої імператорської влади. "У ранньому християнстві його зображували на надгробках (як символ воскресіння), а в середньовіччі – поруч із пеліканом (що втілював людську природу Христа)" [5: 70].

Фенікс став інтернаціональним символом, проте в античній міфології про нього згадується не вперше.

Місце походження птаха пов'язували з Ефіопією; вважали, що назву йому дали асирійці. "Легенди про фенікса виникли в давній Аравії, а потім поширилися в Єгипті і Греції" [7: 823]. У Стародавньому Китаї також знаходимо легенди про фенікса, який, проте, мало схожий на античного. "Утілюючи, як і єдиноріг, ідеї добра і людяності, китайський фенікс різними кольорами свого пір'я символізує п'ять найкращих людських чеснот: добродієність, почуття обов'язку, ритуально правильну поведінку, людяність та надійність" [6: 81].

Сучасній українській культурі легенди про птаха Сонця, родом і Аравії чи Єгипту, відомі саме з античної міфології через посередництво творів Овідія та Геродота, де вони розвинені були чи не найбільше.

На основі образу Фенікса виникає інтернаціональна фраза (рисунок 2): укр. мов фенікс із попелу –

‘відродитися, повернутися до життя, повністю оновитися’ [9: 58]; пол. "coś" (odradza się, powstaje, zmartwychwstaje)

jak (Feniks, feniks) z popiołów – ‘odradza się nieoczekiwanie; powstaje na nowo w podobnej postaci, na gruzach, zgliszczach’ (несподівано відроджується, знову виникає в подібній формі, на уламках і попелі) [Słownik języka polskiego]; англ. like a phoenix from the ashes – ‘be renewed after destruction’ (відновитися після знищення) [28: 243]; wie ein Phönix aus der Asche [auf]steigen/emporsteigen – ‘nach scheinbarer Vernichtung, völligem Zusammenbruch o. Ä. in nicht mehr erwarteter Weise wieder erstehen, neu belebt wiederkehren’ (після очевидного знищення, повного зломлення та ін. у неочікуваний спосіб поставати, заново народженим повернутися) [26].

Цікаво, що, попри загальне значення відродження, повернення до життя, в українській мові фразема часто вживається для характеристики Батьківщини, яка постає з попелу, відроджується, заново оживає. Наприклад, у тексті: Хай встане, **мов фенікс з попелу**, нова світла й щаслива оселя – краса життя, краса народу. Зі страждання оселі, зі страждання народу – відродить (О. Довженко). Або: А він стоїть, наш столий Київ, **неначе Фенікс, який воскрес із попелу** (В. Шевчук). Або: У центрі Європи зародилася, постала, заявила про себе на увесь світ зовсім юна держава – Карпатська Україна. Постала, **мов фенікс з попелу** [...] (Голос України, 24.08.2022).

Схожа за семантикою до Фенікса неопалима купина теж цікаво реалізується на українському мовному ґрунті. Образ куца (з біблійної міфології), який горить і не згорає, знайшов своє відображення в народних українських переказах, де він також символізує незнищенність українського народу, його вічну боротьбу й відновлення: Відтоді сотні разів вороги завойовували наш край, але кожного разу залишалися з облизнем. А край зеленіє під синім небом та ясним сонцем. І щоліта тут рожево квітують кущі **неопалимого**

зела, стверджуючи незнищенність української землі та її народу (З народного переказу).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, фразеологізми античного походження мають складну багатопланову структуру, яка на різних часових зрізах у багатьох лінгвокультурах світу виявляється по-своєму. Кожна етноспільнота запозичує ментально ближчі образи, символи та міфологеми, які стають органічною частиною національних мов світу.

У результаті дослідження доведено, що ментальні риси українців знаходять своє відображення не тільки у власних, а й у запозичених фразеологізмах. Ставши частиною української мовної картини світу, фраземи античного походження проникають в культуру мови-реципієнта, насичують її яскравими барвами античності, але водночас набувають і виразних українських національних рис.

Фразеологізми трансформуються, мають у своєму складі варіантні лексеми, стають будівельним матеріалом для власне українських утворень та активно функціонують у мовленні сучасних українців. Результати вільного асоціативного експерименту доводять активне функціонування фразем античного походження на сучасному етапі розвитку мови та активізацію рис ментальності в період загальнонаціональних кардинальних зрушень.

Перспективним вважаємо подальше поглиблене дослідження фразеологічних одиниць античного походження в їх взаємозв'язку з культурою, ментальністю українців; ширше залучення методу вільного асоціативного експерименту задля можливості простеження еволюції асоціативного поля фразеологізму впродовж певного проміжку часу, а також впливу на нього загальнонародних консолідувальних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Англійсько-українські словники / упор. А. Рисін, В. Старко та ін. 2011–2020. URL: <https://e2u.org.ua> (дата звернення: 17.10.2022).
2. Важеніна О. Г. Авторська трансформація загальнонародних фразеологізмів у химерній прозі Євгена Гуцала: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Вінниця, 2018. 309 с.
3. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.
4. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
5. Глінка Н. Анімалістичні образи у художніх творах Д. Г. Лоуренса. *Сучасні літературознавчі студії*. 2011. Вип. 8. С. 67-75.
6. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.15. К., 2004. 38 с.
7. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
8. Жайворонок В.В. Мовні знаки української етнокультури в антропоцентричному висвітленні. *Мовознавство*. 2012. № 2. С. 58–64.
9. Забіяка В. А. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування: практичний посібник. Київ. 2012. 304 с.
10. Кузь Г. Т. Вигуківі фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2000. 19 с.
11. Левченко О. Фразеологічна символіка: Лінгвокультурологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004. 360 с.
12. Личковах В. Сакральні горизонти української культури: архетипи-хронотопи-сигнатури. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2010. № 7. С. 187–194.
13. Манакін В.М. Мова і загальна симетрія універсуму. *Мовознавство*. 2011. № 3. С. 26–40.
14. Мізін К. І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології: Монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. 448 с.
15. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Д., 2001. 18 с.
16. Нечволод М. Українська фразеологія як засіб вираження національного менталітету. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес. *До 55 річниці першого польоту людини у космос: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір.*, 19-20 квітня 2016 р., м. Харків : у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Є. І. Сокол [та ін.]. Харків: НТУ "ХПІ", 2016. С. 158-160.
17. Письменна Ю. О. Етнічні особливості концептуалізації дійсності мовами європейського культурного ареалу (на матеріалі лексики і фразеології української, російської, англійської та італійської мов). автореф. ... дс. Канд. філол. наук: 10.02.15. К., 2008. 16 с.
18. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології. К.: Укр. письменник, 1993. 63. с.
19. Полюжин М. М. Концепт і особливості фразеологічної номінації в англійській мові. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 1. С. 100–105.
20. Скубашевська О. С. Лексика і фразеологія античного походження в англійській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2000. 20 с.
21. Словник античної міфології / Уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. 2-е вид. Київ: Наук. думка, 1989. 240 с.

22. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
23. Словник фразеологізмів української мови / АН України, Ін-т укр. мови; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1993.
24. Яцук Н. Є. Українська ментальність як феномен етногенетичного та соціокультурного буття народу: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03. Запоріжжя, 2003. 16 с.
25. A Concise Dictionary of Classical Mythology / Pierre Grimal, Stephen Kershaw, Stephen Kershaw, A.R. Maxwell-Hyslop. Blackwell Pub, 1990. 466 p.
26. Duden. Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (дата звернення: 17.10.2022).
27. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Duden Band 11 / Redaktionelle Bearbeitung Dr. Werner Scholze-Stubenrecht; Angelika Haller-Wolf Herstellung Monika Schoch. Berlin: Dudenverlag. 2013. 929 p.
28. The Oxford Dictionary of Idioms. 2nd ed., revised / Edited by Judith Siefring. New York: Oxford University Press, Incorporated Oct. 2004. 352 p.
29. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. URL: <https://frazologia.pl> (дата звернення: 17.10.2022).

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Anhliisko-ukrainski slovnyky. [English-Ukrainian dictionaries] / arranged by A. Rysin, V. Starko et al. URL: <https://e2u.org.ua>. (reference date: 17.10.2022) [in Ukrainian].
2. Vazhenina, O. H. (2018). Avtorska transformatsiia zahalnonarodnykh frazeolohizmiv u khymernii prozi Yevhena Hutsala [The author's transformation of national phraseological units in Yevgeny Hutsal's whimsical prose]: dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01. Vinnytsia. 309 p. [in Ukrainian].
3. Venzhynovych, N. F. (2018). Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta linhvokulturolohichni aspekty [Phrasemics of the Ukrainian Literary Language: Cognitive, Linguistic, and Culturological Aspects]: dys. ... d-ra filol. nauk: spets. 10.02.01. Kyiv. 503 p. [in Ukrainian].
4. Voitovych, V. (2002). Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid. 664 p. [in Ukrainian].
5. Hlinka, N. (2011). Animalistychni obrazy u khudozhnikh tvorakh D.G. Lourensa [Animalistic images in the works of art by D.G. Lawrence]. *Suchasni literaturoznavchi studii*. Vyp. 8. P. 67-75 [in Ukrainian].
6. Holubovska, I. O. (2004). Etnospetsyfychni konstanty movnoi svidomosti [Ethnospecific constants of language consciousness]: avtoref. dys... d-ra filol. nauk: 10.02.15. K. 38 p. [in Ukrainian].
7. Entsyklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy (2015). [Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine] / za zah. red. V. P. Kotsura, O. I. Potapenko, V. V. Kuibidy. 5-th ed. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V. M. 912 p. [in Ukrainian].
8. Zhaivoronok, V. V. (2012). Movni znaky ukrainskoi etnokultury v antropotsentrychnomu vysvitlenni [Linguistic signs of Ukrainian ethnoculture in anthropocentric coverage]. *Movoznavstvo*. № 2. P. 58–64.
9. Zabiaka, V. A. (2012). Svit frazeolohizmiv. Etymolohiia, tlumachennia, zastosuvannia [The world of phraseology. Etymology, Interpretation, Use]: praktychnyi posibnyk. Kyiv. 304 p. [in Ukrainian].
10. Kuz, H. T. (2000). Vyhukovi frazeolohizmy ukrainskoi movy: etnolinhvistychnyi ta funktsionalnyi aspekty [Exclamatory phraseological units of the Ukrainian language: ethnolinguistic and functional aspects]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Ivano-Frankivsk. 19 p. [in Ukrainian].

11. Levchenko, O. (2004). *Frazeolohichna symbolika: Lihvokulturolohichnyi aspekt* [Phraseological symbols: Linguistic Culturological Aspect]: monohrafiia. Lviv: LRIDU NADU. 360 p. [in Ukrainian].
12. Lychkovakh, V. (2010). *Sakralni horyzonty ukrainskoi kultury* [Sacred horizons of Ukrainian culture]: arkhetypy-khronotopy-syhnatury. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*. № 7. P. 187–194 [in Ukrainian].
13. Manakin, V. M. (2011). *Mova i zahalna symetriia universumu* [Language and the general symmetry of the universe]. *Movoznavstvo*. № 3. P. 26–40 [in Ukrainian].
14. Mizin, K. I. (2011). *Liudyna v dzerkali komparatyvnoi frazeolohii* [The person in the mirror of comparative phraseology]: Monohrafiia. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V. 448 p. [in Ukrainian].
15. Nazarenko, O. V. (2001). *Ukrainska frazeolohiia yak vyrazhennia natsionalnoho mentalitetu* [Ukrainian phraseology as an expression of national mentality]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. D. 18 p. [in Ukrainian].
16. Nechvolod, M. (2016). *Ukrainska frazeolohiia yak zasib vyrazhennia natsionalnoho mentalitetu* [Ukrainian phraseology as a means of expressing national mentality]. *Ukraina i svit: humanitarno-tekhnichna elita ta sotsialnyi prohres. Do 55 richnytsi pershoho polotu liudyny u kosmos: tezy dop. Mizhnar. nauk.-teor. konf. stud. i aspir.*, 19–20 kvitnia 2016 r., m. Kharkiv: in 3 parts. Part 1 / ed.board. Ye. I. Sokol [et al.]. Kharkiv: NTU "KhPI". P. 158–160 [in Ukrainian].
17. Pysmenna, Yu. O. (2008). *Etnichni osoblyvosti kontseptualizatsii diisnosti movamy yevropeiskoho kulturnoho arealu* [Ethnic features of the conceptualization of reality in the languages of the European cultural area] (na materialy leksyky i frazeolohii ukrainskoi, rosiiskoi, anhliiskoi ta italiiskoi mov). avtoref. dys. ... kandydata filol. nauk: 10.02.15. K. 16 p. [in Ukrainian].
18. Plachynda, S. P. (1993). *Slovnyk davnoukrainskoi mifolohii* [Dictionary of ancient Ukrainian mythology]. K.: Ukr. Pysmennyk. 63. p. [in Ukrainian].
19. Poliuzhyn, M. M. (2019). *Kontsept i osoblyvosti frazeolohichnoi nominatsii v anhliiskii movi* [The concept and features of phraseological nomination in the English language]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho universytetu. Seria: Filolohiia*. Vyp. 1. P. 100–105 [in Ukrainian].
20. Skubashevskaya, O. S. (2000). *Leksyka i frazeolohiia antychnoho pokhodzhennia v anhliiskii ta ukrainskii movakh* [Vocabulary and phraseology of ancient origin in English and Ukrainian languages]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17. Donetsk. 20 p. [in Ukrainian].
21. *Slovnyk antychnoi mifolohii* (1989). [Dictionary of ancient mythology] / arranged by. I.Ya. Kozovyyk, O.D. Ponomariv. 2–nd ed. Kyiv: Naukova dumka. 240 p. [in Ukrainian].
22. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. (1970–1980)*. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes] / AN URSSR. Instytut movoznavstva; ed.by I.K. Bilodid. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
23. *Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy* (1993). [Dictionary of Phraseologisms of the Ukrainian language] / AN Ukrainy, In-t ukr. movy; [arranged by.: V. M. Bilonozhenko et al., ed.board.: L. S. Palamarchuk et al.]. Kyiv: Nauk. dumka, 1993. [in Ukrainian].
24. Yatsuk, N. Ye. (2003). *Ukrainska mentalnist yak fenomen etnohenetychnoho ta sotsiokulturnoho buttia narodu* [Ukrainian mentality as a phenomenon of the ethnogenetic and sociocultural existence of the people]: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Zaporizhzhia. 16 p. [in Ukrainian].
25. *A Concise Dictionary of Classical Mythology* (1990). / Pierre Grimal, Stephen Kershaw, Stephen Kershaw, A.R. Maxwell-Hyslop. Blackwell Pub. 466 p. [in English].
26. Duden. Wörterbuch [Dictionary]. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (reference date: 27.10.2022) [in German].

27. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik [Dictionary of German idioms]. Duden Band 11 (2013) / Redaktionelle Bearbeitung Dr. Werner Scholze-Stubenrecht; Angelika Haller-Wolf Herstellung Monika Schoch. Berlin: Dudenverlag. 929 p. [in German].
28. The Oxford Dictionary of Idioms. 2nd ed., revised (2004). / Edited by Judith Siefring. New York: Oxford University Press, Incorporated Oct. 352 s. [in English].
29. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego [Large phraseological dictionary of the Polish language]. URL: <https://frazologia.pl>. (reference date: 17.10.2022) [in Polish].

Стаття надійшла до редколегії: 08.09.2022
Схвалено до друку: 25.11.2022